

Az Eötvös Collegium klasszika-filológiai történetét legcélrányosabban a szakvezetői jelentések fonalára fűzve foglalhatjuk össze, kiegészítve azokkal a becses dokumentumokkal, amelyek Szabó Mikós hagyatékából jutottak az Akadémia kéziratárába. Ezek nem terjeszkednek ki a Collegium életében szerepet játszó személyek kinevezésének hátterére, sem az illető évtizedek művelődéspolitikájának indítékaira, annál közvetlenebbül tükrözik az *alma mater* falai közt folyó munkát, az intézmény önbeporzásos megújulásait, érzékeltetik légkörét, minden külső változás ellenére azonosnak maradó sajátosságait.

Nem tudjuk, legfeljebb találgathatjuk, hogy Bartoniek Géza 1895-ben milyen megfontolásból választotta Szilasi Mórict (1854–1905) alumnusainak görög–latin mentorául, aki persze klasszikus tudással felvértezett indoeurópai nyelvésznek indult, de néhány éves kollégiumi működése közben és után is (1903-tól Kolozsvárt) finnugor összehasonlító nyelvészként fejtett ki érdemes munkásságot. Találgathatjuk, hogy az adott helyzetben ki más lehetett volna választani. A századforduló előtti évtizedben a *princeps philologorum* Ponori-Thewrewk Emil már túljutott pályája zenitjén (bár rektor csak 1899-ben lett), és tanítványok helyett inkább saját hiúságát nevelgette. A szónokló nagyság mellett az egyetemen Hegedűs István és Pecz Vilmos gondjaira voltak bízva a klasszikus stúdiók. Hegedűs lelkes és lelkesítő, Pecz lelkiismeretes, de szürke egyéniség volt; hiányzott a nemrég (1889-ben) meghalt Ábel Jenő szakmai megszállottsága, igényessége és európai tájékozottsága. Helyben hagyhatjuk BG választását: inkább a másfelé orientálódó, de színvonalas Szilasit, semmint a Fliegende Blätter hasábjaira kívánczó Kassai Gusztávot, a minden eredetiség híján lévő Csengeri Jánost vagy az ígéretes indulására hamarosan rációzó Némethy Gézát.

Zimándi P. István Péterfy-kutatásainak jóvoltából (Péterfy Jenő és baráti köre. Bp. 1960, 67) tudjuk, hogy Szilasi – nehéz ifjúkor, majd egy Lipcsében (G. Curtius és O. Ribbeck szárnyai alatt) töltött ösztöndíjas esztendő után – Trefort Ágost miniszteri óralátogatásának köszönhette kollégiumi kinevezését. Alexander Bernát, a romanista Becker Fülöp Ágost, Hoffmann Frigyes, a joviális germanista és a történész Mika Sándor kartársaként kezdte meg működését 1895 őszén. Legelső jelentésében „dicsekvés nélkül” meri elmondani, hogy sikerült az intézetnek tudományos alapjait is megvetniük, annak ellenére, hogy a kezdet kezdetén „még nem volt megállapítva a módszer, melyhez működésüket hozzászabhatták volna”. Visszatekintve az első évre, melynek folyamán „collegiumunk máris szerencsésen fejlődött”, szerényen annyit ír, hogy nem műveltek ők rendkívüli dolgokat, hiszen csak tanácsaikkal segítették a rájuk bízott if-

júságot, a tudományos foglalkozásban ügyelve a helyes sorrendre és mértékre, azonfelül ellenőrizve, hogy kötelességét mindenki teljesíti-e. Mindig figyelemmel voltak az egyéni hajlandóságra és kényszerítés helyett meggyőzéssel éltek. „Tiszteletben tartottuk az akadémiai szabadságot, úgyhogy tán nem csalódunk, ha azt véljük, hogy ezzel is kedves otthonává tettük az ifjúságnak a collegiumot.”

Mivel az 1895/96. tanév valóban a tudományos alapok lerakásának éve is volt, érdemes Szilasi beszámolóját szó szerint idézni: „Hogy a philologusokat tájékoztassam, együttes tanulásban feldolgoztam velük a bevezető diszciplinát, ti. a philologia fogalmát s rövid történetét, a kritikát s hermeneutikát, végre a palaeographiát. Célul különösen azt tűztem ki továbbá, hogy széles körű olvasottságot szerezzenek a klasszikus irodalomban, meg hogy megtanulják a jó magyar fordításnak módját s elveit. Az idén tehát még keveset törődtem az exegesiszel, hanem a gyors olvasást s magyaros fordítást gondoztam leginkább.” A latin szerzők felsorolása után a görögből elvégzett Homéros, majd a magyar nyelvészetből átdolgozott anyag (Paul: Prinzipien; Whitney stb.) következik, és az egyetemi célokra készített dolgozatok közül „különösen kiemelendők” minősítetik az I. éves Gombocz Zoltán „Értelmi egyezés a magyarban” c. értekezése. A legtehetségesebb ifjak közül is Gombocz Zoltán szerepel az első helyen; mellette találjuk a szintén I. éves Madzsar Imre nevét.

A következő évben az Iliás olvasása közben már nemcsak a filológia alapfogalmaival való megismerkedésre jutott idő, hanem egyebek közt a homérosi kérdés (Wolf: Prolegomena) megbeszélésére is. Ebben a jelentésben felbukkan az a probléma, amely azóta is állandó gond: ti. a latinnak nem göröggel való párosítása, vagyis az, hogy a többség *mást* tekint fő tárgyának és így nem hatolhat mélyebben a *klasszikus* filológiába. A magyar szakosok azonban a rokon nyelvet sem szívesen tanulják. „Ezekkel szemben nem marad egyéb feladatunk, mint hogy a latint csakis irodalmi szempontból tárgyaljuk, a magyar nyelvészetben pedig meg kell állapodnunk az eredmények megismertetésénél.”

Érdeklődésre tarthat számot az 1897/98. tanévben készített „apróbb dolgozatok” jegyzéke (A görög verstan vázlata; Sophoklés-kódexek; Sophoklés és Euripidés Életrajza; Sophoklés erkölcsi felfogása; A katharsis; A görög színpad; Sophoklés-scholionok). Ugyanitt olvashatunk a római tanulmányút nagy hatásáról. Aligha tévedünk, ha az út kitervelése és megvalósítása mögött BG úr „buzgó gondoskodásán” kívül az Italia-rajongó Péterfy Jenő személyét sejtjük. Zimándi I. (i. m. 69 sk.) idéz abból a trefás (korábbi) levélből, amelyben Péterfy kedves barátját és kollégiumi tanártársát Rómába csábítja. Mint a logika tudora külön opusban fogja bebizonyítani, hogy Szilasiéknak Rómába *kell* zárandokolniuk. A „nevezetes mű” első részének *főtétele* ez leend: „Szilasi jeles class. philologus. *Conclusio*: tehát Rómába kell jönnie...” Amikor Szilasi a

kollégistákkal eljut az örök városba, rajzos levelet küld Péterfynek. Ennek „megjutalmazására” (s hogy barátja „magát tovább képeztesse”) Péterfy „jelentékeny pénzüsszeget” (azaz egy lírát) mellékel válaszához azzal, hogy „használja okosan s legyen érte hálás.” A nagylelkű adománylevelével aláírása: „Pá! Péterfy.” S mindez egy évvel a tragikus vég előtt.

Az 1899/1900. évi jelentésből megtudjuk, hogy a kollégisták a latin–görög grammatikát „Menge jeles könyveiből” (azaz Repetitoriumaiból és a „Materialien zur Repetition”-ból tanulták. Annak, hogy a filológia egyéb diszciplínáiban nem mutathatnak fel különösebb eredményt, „a jelöltek csekély gymnasiumi előkészültsége az oka” – örök panasz a Collegium fennállásának végezetéig. Szigeti Gyula (a későbbi szótárszerkesztő) és Szilágyi Sándor (a következő év szeniora) dolgozata mindenestre bizonyítja, hogy „ezen a téren is iparkodtunk”. A felsőbb évesek átvették Boeckh Encyclopaedie-ját, némelyek Bursian tudománytörténetét; volt, aki E. Maass Orpheusáról és E. Rohde Psychéjéről számolt be; a görög szakosok Croiset irodalomtörténetének Homéros-fejezeteit dolgozták fel („a francia eredetiből”), továbbá G. Hermann és Fr. Ritschl kisebb latin tanulmányait.

1900/01-ben az I. évesek közt jeleskedett a magyar nyelvésznek készülő Szabó Dezső is, „aki vas szorgalommal nemcsak a finn, hanem a vogul nyelvet is jól megtanulta”. (Hadd fűzzem itt közbe, hogy Szabó Dezső könyveinek egy része hamarosan a Collegium polcain állapodott meg; Tacitust az ő Firmin-Didot-kiadású példányában olvastam végig először 1933 nyarán.)

A 1901/02. évi jelentés friss anyag (Ábel Jenő, Jebb, Pöhlmann, Roscher, Studniczka, Giles) feldolgozásáról ad számot és egyebek közt Csépké Andor (a leendő kiváló hódmezővásárhelyi tanár) szorgalmáról emlékezik meg dicsérőleg. Érdekes, hogy Darkó Jenő nevét hiába kerestük, pedig 1899 és 1902 közt ő is a Collegium tagja volt. De Szilasinak, mivel Kolozsvárra nevezték ki nyelvész-professzornak, búcsút kell vennie a szeretett intézettől, „ahol minden nap új örömet s élvezetet szerzett számára, midőn oly sok és tehetséges ifjával volt alkalma tanítva s tanulva közvetlenül érintkeznie”.

Nem ékeskedünk idegen tollakkal, ha Péterfy Jenőt (1850–1899) is a magunkénak valljuk, hiszen amikor 1896 őszén elfogadta BG meghívását (az évi 600 Ft-ból még többet utazhatott), már évek óta a görög klasszikusok művelésére összpontosította tudós erőfeszítéseit. Fokozódó egzaltságában, anyja halála (1896. febr.) utáni magányában, iskolai robotmunkája közepette felüldülést, szinte otthont jelentett számára a Collegium családja. (Ahogy az újságíró Silberstein-Ötvös Adolf névváltoztatására célozva tréfásan mondogatta: a Silberstein Collegium.) Még karácsonyestéit is BG-ék körében töltötte. Itteni tanítványai, akikkel hetenként egy este – kötetlen formák között – foglalkozott, rajongtak érte, és kézzel kézre adták a Budapesti Szemlében megjelent cikkeit.

(Különösen lelkes híve volt Szilágyi Sándor.) Ez a feladat érdekelte, a válogatott ifjúság körében felengedett. Tudjuk, hogy felsőbb évfolyamos hallgatóival (Horváth Jánosékkal) Vörösmarty drámáit beszélte meg (hatása alatt Horváth János majdnem esztéta lett); Anonymus-szövegolvasása nem csak a régi magyar irodalom iránt érdeklődőket kötötte le. Zimándinak sok kedves mozzanatot sikerült felelevenítenie ebből a három esztendőből. BG ott járt kedvében, ahol csak tehette; a közös kirándulásokra néha még szeretettől sugallt erőszakkal is elcsalta, de a lelki felbomlás folyamatát senki és semmi nem tudta feltartóztatni. Nyughatatlanul egyre csak utazott (BG ebben is segítette). „Szívesebben lenne a Pinciön piniatoboz, mint Pesten reáliskolai professzor” – írta Goldziher Ignácnak 1899 szeptemberében, kolozsvári barátjának, Haraszi Gyulának pedig franciául juttatta kifejezésre világmegevését, életuntságát: „Tout comprendre, c' est tout mépriser...” Másik jóbarátja és római barangoló társa, Riedl Frigyes rövidesen szintén francia költői reminiscenciával érzékeltette a tragédia bekövetkeztét: „A szép görög stylú váza finom repedése egyszerre végighasadt” (1899. nov. 5-én).

Tartsuk számon, hogy horvátországi temetésén a kollégisták családja vette körül, és hogy holttestét egy év múlva BG hozta haza.

Görög tanulmányairól – harminc egynéhány évvel később – nem az egyetemen hallottunk először, mert gimnáziumi tanárom, a hozzá hasonlóan érzékeny lelkű Nyusztay Antal (1880–1933) már korábban idézte előttünk az önmagával és a világgal viaskodó Péterfy „mázsás gondolatait”. Arcának vonásait akkor ismertük meg, amikor a felvételi vizsga során a magyar könyvtárba is bevetődünk: ott (a bejáratától jobbra) ő fogadott bennünket.

II

Péterfy pótolhatatlan maradt, csak 1903-tól lépett helyébe méltó utód: Horváth János. Szilasi terhein már előbb könnyíteni kellett, majd távozása után az akkori „tömegszak” igényei két új szakvezető alkalmazását tették szükségessé. Az egyik (görög) utód Gyomlay Gyula (1861–1940), 1883-tól a budapesti tanárképző intézet gyakorló gimnáziumában működött kiemelkedő sikerrel mint lelkes és vonzó nevelő, aki már ott is sok-sok tanítványával szeretettette meg a klasszikus tárgyakat. Mint kutató sok mindenfélével: elsősorban görög államrégiségekkel, retorikával, filozófiával, azonkívül a magyar történet bizánci forrásaival, ugyanakkor magyar nyelvészeti és irodalmi kérdésekkel, de még gyorsírással is foglalkozott. A Marczali Henrik szerkesztette nagy képes világtörténelem második (görög) kötetét „a legújabb kutatások nyomán” ő írta (1899), vagy inkább – kíméletlen bírálója, Hornyánszky Gyula szerint („Gyomlay Gyula úr”, Bp. 1900) – kompilálta. A kínos ügy nem használt Gyomlay

előhaladásának, sokat használt viszont a gyermekbetegségeiből lassan mégis kinövő hazai tudományosságnak. Nem tudjuk, hogy a Hornyánszky-nál is kritikusabb ifjúság mit szolt hozzá. Tény, hogy Gyomlay Gyula másfél évtizeden át (pozsonyi kinevezéséig) erejének javát a Collegiumnak szentelte, és itt a jó tanárok generációit nevelte. Tény mindenesetre az is, hogy a visszaemlékezők általában inkább szinte az egész Homérosra kiterjedő memóriáját, latin stílus-készségét és a társas összejöveteleken szívesen csillogtatott *bel canto*-ját tartották számon. Talán az is jellemző, hogy Láczkó Géza (kollégista volt 1903-tól 1907-ig) a Csillag utca ifjú táltosai (Korláth–Horváth János, Dorka–Kodály Zoltán, a Rómát járt Meredich–Gerevich Tibor, a „különös” Szamos–Szabó Dezső, Széki–Szekfi Gyula, a máris európai hírű Zólyom–Zemplén Győző és „geológiai tájfestő” öccse, az *arbiter bibendi* Géza, vagy Bándy–Bauer Balázs Herbert–Béla) és tanárai közt nem említi. Igaz, hogy nem említi nála valamivel fiatalabb filológustársait: Czebe Gyulát, Pais Dezsőt, a derék pápai Rab Istvánt, Szilasi Vilmost vagy a görög–latin szakos filozopterből vezérkari tiszté, majd tábornokká avanzsáló Szurmay Lajost sem; regényében (Királyhágó) szakunk képviselői közül csak a „szikár” Sartoris–Szabó Miklós jelenik meg – szmokingban, kemény ingmellben: Gyomlay jellemzése szerint már az I. évben (1902-től) a legalaposabb növendék, akiben „a tehetségek legszerencsésebb egyesülése mutatkozik”. („Ez az ifjú, ha a jelek nem csalnak, díszére fog válni Collegiumunknak.”)

Elhíhetjük Gyomlaynak: „ilyen ifjak vezetése nem fáradtság, hanem valószínű élvezet”. Az 1904-es I. év filológus-gólyái közül Czebe Gyula ígérkezett a legképzettebbnek, de szépen indult Pais Dezső, Trócsányi Zoltán, Gulyás József és Rab István is. A „máskülönben igen értelmes és szorgalmas” Kuncz Aladár csak „másod-harmadrangú helyet adott” a görög filológiának; Eckhart Ferenc eleve historikusnak, nem filológusnak készült, mint ahogy a „máskülönben nem értéktelen” Trócsányi és Gulyás is csak *benevolus auditor*-ként ült ott a konferenciákon. 1907/08-ban az eleinte csak bejáró Huszti József „rendkívüli szorgalommal igyekezett utolérni társait”. Később úgy emlékezik meg róla, hogy bár „nem rendkívüli talentum, a középszerűséget messze meghaladja”, majd tudomány és tanítás terén egyaránt sokat vár tőle.

Annak idején úgy tudtuk, hogy Szabó Miklós gondos kiejtését Gyomlaytól örökölte, míg Huszti mindvégig megtartotta a kényelmes egyházi latinságot. Nos: Gyomlay még jelentéseiben is kitér az egyik-másik vidéki gimnáziumból hozott „szinte érthetetlen szövegkiejtés” kérdésére. Ami ma elképzelhetetlen: Gyomlay növendékei az órák egy részén élőszóban is a latin nyelvet használták. Benigny Gyula (1908/09-ben) elmésnek, Weissberger (Mészáros) Ede (1909/10-ben) „kissé színtelen egyéniségnek” minősítették, a következő év – a Ménesi útra való költözés! – „abnormis viszonyai” közt „normális formát” mégis tán

csak ő mutatott. 1911-ben került be a zombori Bárcki Géza, aki azonban kezdettől fogva „török-tatár nyelvész” akart lenni. Ugyanakkor az egyetemen jó ideje „átmeneti állapot” uralkodott: Némethy Géza már 1909-ben Kolozsvárra került, majd 1911-ben Ponori-Thewrewk Emil nyugalomba vonult, ráadásul a latin szukkeszcencia nagy része is felsőbb tanulmányokra alkalmatlannak mutatkozott. Nemcsak a középiskolából hoztak keveset (nyelvismeret, általános műveltség!), de törekvés sem igen szorult beléjük: „alig vették valami hasznát a kollégiumi könyvtárnak”. Az egész esztendőt a hiányok foltozására kellett vesztegetni, hogy a Trefort utcai V–VI. osztályosok színvonalát elérjék. A Collegium jövődöbeli történelemtanára egyelőre „szinte hihetetlenül tudatlan”, és évfolyamtársai közt akadt olyan prédikátumos („mittai”) nevű ifjú, aki évtizedek múltán lelkileg is nyomoréknak bizonyul. Felvetődött a kérdés: nem kellene-e szigorúbb mércét alkalmazni, hogy eleve csak olyanok vétessek fel, akik „Collegiumunk legnagyobb kincsének és legfontosabb nevelő-eszközének, a könyvtárnak” kellő hasznát veszik, társaikra nincsenek „nyűgöző hatással”, nem „bitorolják érdemtelenül” arra méltóbbak helyét, és akiktől remélhető, hogy a tudomány és tanügy jeles munkásaivá fejlődnek. A következő (1912/13) évben a kivételes tehetségűnek ígérkező Lajti István belépésével javult a helyzet, de továbbra is aggasztó marad a latin nyelvi tudás gyengesége. Reményt keltett tanáraiban Kövendi Dénes („ki máris majdnem úgy olvassa Homérost, mint ha magyarul olvasna”, csak „még kissé szeles és formátlan észjárású”); egyelőre „nem adta jelét kiválóbb képességnek” a filológusként induló Zsirai Miklós, „igen jó acquisitionnak látszik” viszont (1917-ben) Mályusz Elemér.

Így hullámszik a jelentések hangulata az örvendezéstől a rezignáltságig. Már folyik a háború, amikor megint a „komolyabb, szakszerű érdeklődés” és persze a nyelvtudás hiányával van baj: a német is nehezen megy, franciául nem tanultak semmit, így a könyvtár nem magyar része „hét pecséttel van előttük elzárva”. Közben egyik diák a másik után vonul be a katonasághoz, de így is „sok öröm és élvezet” foglalkozni velük; „sok szomorúság, ha a távollevők üres helyeit néztük”. „Adjon a Gondviselés a Collegiumnak szebb, a szép múlthoz méltóbb jövőt” – zárja utolsó jelentését (1917. dec. 21.). A veszített háború fojtogató körülményei közt, már nem is fiatal fejjel, de nem szűnő munkakedvvel és fiatalos lelkesedéssel folytatta professzori működését Pozsonyban, majd Pécsen. Amikor (1936-ban) végleg visszaköltözött Budapestre, törékeny, magas alakja fel-feltűnt a Philológiai Társaságban, így az akkori fiatalok még láthatták, ha már közvetlenül nem tanulhattak tőle.

Az egyetemen láttuk, egyszer-kétszer hallgattuk, de tanulni már szintén nem tanulhattunk Némethy Gézától (1865–1937). Sokban az üstökös Ábel Jenőre emlékeztetően induló pályáját az Egyetemes Philológiai Közölny ünnepi

(1926/I.) számának utalásából, majd kollégiumi, később egyetemi utódjának, Huszti Józsefnek emlékbeszédéből (EPhK 1940) megismerhetik azok is, akik élő valóságában nem találkoztak vele. Amint valaki „időben, térben távozik”, nem szükségképpen a kortársi magasztalás sablonjai szilárdulnak meg, hanem bizonyos távlatból nézve hitelesebb portré is kerekedhetik – a *pietas* csorbulása nélkül. A méltatlan utód – e sorok írója – nem bálványokat akar dönteni, hanem egy életen át művelt szakmájának személyektől elválaszthatatlan történetét szeretné felvázolni *sine ira et non sine studio*.

Némethy Géza fiatalon jutott komoly szerephez izmosodó klasszika-filológiank kiépítésében és irányításában: lipcsei és berlini stipendiuma után hamarosan ő vette át Ábel Jenőtől az EPhK társszerkesztőségét (Ponori-Thewrewk Emil és Heinrich Gusztáv mellett); huszonöt éves fejjel egyetemi magántanár; még nem volt huszonnyolc éves, amikor (1893-ban) az Akadémia lev. tagjává választják; ugyanakkor kissé hosszú ideig (1902-ig) tanított a Markó utcai gimnáziumban. Ezzel kapcsolatban Huszti is megírta, hogy a *csak* tudós Némethy „pedagógiai babérokra még egyetemi tanári munkája során sem törekedett”. Ne hallgassuk el a rideg tényeket: vezető latinistánk tanári ténykedése közel állott a pedagógiai nihilizmushoz, mondván és cselekedvén, hogy az élenjárókat *nem kell*, a hátul cammogókat pedig *nem lehet* nevelni. Magántanári előadásai korábbi vagy éppen készülő dolgozatainak unalmas felolvasásai voltak. Huszti méltán írta, hogy kollégiumi szakvezetői kinevezése (1902) „igen nagyjelentőségű volt *számára*”, amennyiben mentesült a Markó utcai robotmunkától, és akadálytalanul élhetett tudós hivatásának. Erre emlékezett vissza Horváth Jánoshoz intézett akadémiai avató beszédében, 1920 júliusában: „Te (az Eötvös Collegiumnak) köszönheted, hogy mint diák minden gond nélkül s a siker minden feltételével ellátva végezhetted főiskolai tanulmányaidat, utóbb meg, mint kezdő tanár, nem csupán lopva áldozhattál kebled istenének, mint annyi más, terhesebb hivatal nyűgével küzdő fiatal tudós, hanem pályád elejétől fogva szabadon élhettél tudós hajlamaidnak. Ami engem illet,... férfikorom legszebb és legtermékenyebb hét esztendejét, mint válogatott ifjúság boldog tanítója, ennél az intézetnél töltöttem el, s azt, hogy tudományos működésem éppen a kellő időpontban nagyobb lendülettel indulhatott meg, ennek köszönhetem.” (Hasonlóan üdvözölte volt kollégiumi, majd kolozsvári tanártársát, Gombocz Zoltánt 1922 decemberében.)

Valójában az 1902-ben megjelent Vergilius-monográfia után a tervezett sorozatból csak a római elégiáról szóló kötet készült el (1905); latin klasszikus-kommentárjai és szövegjavításai helyel-közzel bravúros teljesítmények ugyan, de már előrevetik a megtorpanás és elmagányosodás, majd a korán beálló meddőség árnyékát. („Wie ein fossiler Überrest der Vorzeit” – írta egy szakmailag illetékes német bíráló az 1913-ban megjelent Tristia-kommentárról.) A „szép

és termékeny” éveknek a publikációk mögött kavargó emberi háttéréről ma már csak a Kerepesi úti temető sírkövei és „Az ész tragédiájának” (1925) versei beszélnek. Szaktanári jelentései szűkszavúak (többször találjuk bennük Csépké Andor, Szabó Miklós, Czebe Gyula, Pais Dezső, 1903-ban Szekfű Gyula dicséretét). Többet őrzött meg számunkra tanítványának és tanítónknak, Huszti Józsefnek emlékezése: békésen trónolt az asztalfőn, réveteg álmodozásából mintegy felocsudva hol jobb, hol bal karjának leengedésével jelezte, hogy az illető oldalon következő *úrfolytassa*; ő maga közbe sem szólt, csak a pikánsabb helyek tárgyalása közben mosolygott boldogan. Az éretlenek és cinikusabbak is mosolyogtak – az ész tragédiáján. A nagy latinista nem jól imádkozott keblének isteneihez, mert nem adták meg neki azt, amit Horatius kért Apollótól: hogy *integra cum mente, szép* öregkort élhessen.

Századunk első, a Collegium fennállásának második évtizedében Némethy Géza még nem jutott idáig (rövid kolozsvári intermezzo után Ponori-Thewrewk Emil pesti tanszékét foglalta el 1911-től 1933-ig), de BG jó emberismerő volt: a tudományos munkásságában is álmodó széplélek csapongását a reális szükségletek talajára kellett leszállítani, mégpedig katonásan. Ezért neveltette ki magának, illetőleg a Collegiumnak Szabó Miklóst (1884–1960). Balázs Béla, Draganu Miklós, Fest Sándor, Sulica Szilárd, Szolár Ferenc (Gyóni Mátyás apja) évfolyamtársaként 1902 és 1906 közt volt a Collegium tagja; önkéntesi éve, majd lipcsei tanulmányai után (1909-től) szakvezetéssel megbízott helyettes, 1910-től rendes kollégiumi tanár, BG öregkorának támasza, majd Gombocz Zoltán tragikus halála (1935. máj. 1.) után 1945-ig a Collegium igazgatója. Laczkó Géza szikár ifjúnak jellemezte, a kollégiumi közvélemény őrmesternek titulálta (a világháborúból tartalékos századosként tért haza!), valójában a munka etikáját nem csak prédikáló és a Collegium ügyét mindenkor mindenek fölé helyező nyakas kálvinista volt. Amit Moravcsik Gyula – fiatalkori tanítványa, később tanártársa és jóbarátja – Szabó Miklós vaskövetkezetességéről, igazságkereséséről, az erkölcsi normákhoz való ragaszkodásáról búcsúztatójában elmondott, minden öreg kollégista ma is elmondhatná. Iskolamesteri működését, formális rendszeretét és alaposságát persze másként ítélte meg a csetlő-botló golya, másként a szárnyait bontogató fiatal titán vagy érett kutató, másként a tarokkpartner és megint másként az, aki csak feszes és merev oldaláról ismerte. Egyet senki sem vitathat el tőle: a maga módján a Collegiumért élt és halt.

Első jelentésében Benigny Gyula indogermán nyelvészeti érdeklődésére hívta fel a figyelmet; ugyanakkor Weissberger (Mészáros) Ede alig tud társaival lépést tartani. Tanulságos, amit 1911-ben a gondjaira bízott I. éves Moravcsik Gyuláról írt: „Igen finom gondolkodású és kitaró szorgalmú, de keservesen kell pótolnia alapjainak hiányait... Formális tekintetben jól készült..., de a nyelv mint élő organizmus, ismeretlen előtte. Idővel a legjobbak egyike lesz”. Így is lett. A „kitűnő,

leleményes”, de ideges és „fölfedezésekre hajló” Kövendi Dénes már 1913-ban „szívesen állt elő hypothesisokkal”. Bárczi Géza „jól tudna latinul, de a múltból él”. Lukcsics Pál (1914-ben) „aggasztóan gyenge”. Későbből: Jirka (Györkösy) Alajos 1920-ban „sokfélélt olvas, de felületesen...; a grammatikában sem biztos” (!); 1921/22-ben Tomasz Jenő „exakt pontossága és akribéiája mintaszerű..., kár, hogy gyenge idegzete miatt értékes tulajdonságait nem tudja majd kifejleszteni”. Közben-közben felhangzik a panasz a könyvtár elhanyagolása, a modern nyelvi ismeretek fogyatékosága miatt, és refrénszerűen ismétlődik a jogos és természetes óhaj, hogy a legfontosabb segédeszközöket mindenki szerezzze be.

Nagyon nézünk, amikor az I. éves Ligeti Lajosról ezt olvassuk: „Kétségtelenül tehetséges, igen élénk képzeletű, kíváncsi elme, de a munkát nemigen szereti”, egy évvel később (1923-ban) viszont már „egészen új ember...”, és modora is előnyösen változott”. Ennyi talán elég is szúrós tekintetű hajdani tanárunk emberismeretének dokumentálására. (N. B.: E sorok „kissé kesernyés hangulatú” írójának egyéniségében sajnálatos darabosságot érzelt, „ami akadályozza és fogja akadályozni fejlődését”.) Az ő megítélésében – különösen kritikus időkben – megoszlottak a vélemények. Ma egyetértünk abban, hogy a Collegium védelmében írott „Pro domo”-ját csak értetlenség magyarázhatta németbarát állásfoglalásnak. Katona volt, de nem porosz és nem náci, hanem nagyon is magyar, a Collegium katonája. Lehetek (voltak!) vitatható gesztusai, de szándékainak tisztaságát még azok is jó szívvvel tanúsítják, akiket – esetleg darabosságuk miatt – eltaszított magától. Elmozdítása az adott helyzetben szükségszerűnek mondható, de annak módja embertelen, vagyis a Collegiumhoz méltatlan volt. Halála után negyedszázaddal adózzunk tisztelettel emlékének!

Huszi Józsefről (1887–1954) mind a mai napig csak Moravcsik Gyula rövid méltatását olvashatjuk (Ant. Tan. 1954, 148 sk.). Tudománytörténetünknek ezt az adósságát most sem törleszthetjük le; Huszi József életének és életművének itt is csak a Collegiumtól elválaszthatatlan időszakát (1907-től 1911-ig, ill. szenior-, majd tanárként 1923-ig, szegedi professzorságáig) tekintjük át. Tudományos szárnypróbálgatásait Gyomlay tutorkodása alatt kezdte; Némethy óravezetéséről szóló emlékezését az imént idéztük; Ponori-Thewrewk Emilnek már csak utolsó, terméketlen éveiben volt hallgatója. Annál inkább hathatott rá az Ábel Jenő humanista örökségét gondozó Hegedűs István. A „tudomány bajnokainak” erre a dicsőséges *lampadéphoriájára*, fáklyahordozására utalt Némethy Géza is, amikor volt tanítványát 1923 tavaszán az Akadémia lev. tagjai közé fogadta. Személyes élmények birtokában itt már alig szorulunk írott dokumentumokra, mégsem érdektelenek azok a korai (1914/15-ből való) jelentések, amelyek a párizsi, majd müncheni tudományos központok szellemi poggyászával hazatérő Huszi (rövidesen Révay József ellenében kinevezett tanárképzőintézeti tanár) collegiumi ténykedését szemléltetik.

Nehéz körülmények közt, az első világháború kitoréása után kezdte pályáját. Tanítványait egymás után küldik frontszolgálatra, de van köztük, aki közvetlenül bevonulása előtt is „éppolyan lankadatlan buzgalommal és figyelemmel vesz részt az órákon, mint régebben”. A collegiumi szakvezetést rendes tanárként 1918 márciusában vette át: ki katona, ki nem. A segédszolgálatosok közül az vesz részt a közös munkában, akinek ideje engedi. Közben foglalkozni kell a tanulmányi szabadságra hazabocsátott hadnagyokkal is. Jellemző a mindig józan és reális Husztira ennek a helyzetnek a kommentálása: „Valami felhőkben járó eszmei cél nem lett volna helyénvaló a sok megpróbáltatáson átment katonákkal szemben... A régen félbeszakított tanulmányokba való elmélyedésük meglepő és megható volt.” 1919 tavaszának eseményeit tudományszakunk szempontjából tekintve „kedvezőtlennek” minősíti, de azért „általában a nehéz viszonyok közt is jóformán mindenki megtette kötelességét”. Jellegzetesen diplomatikus Huszti-fogalmazás. „Alig múlt el hét, hogy a latin–görög tanulmányokra vonatkozó kedvezőtlen hírek nem kerültek forgalomba. A jövő sötét kilátásai természet-szerűleg visszahattak növendékre és tanítóra egyaránt; egészében véve azonban az ifjúság ebben a félévben is hű maradt a B. Eötvös József-Collegium nemes hagyományaihoz.” (Szabó Miklós özvegyétől tudom, hogy a „kedvezőtlen hírek” hallatára BG úr Szabó Miklóst menesztette Bauer Herberthez, aki a forradalmi lázban is *respektálta* volt igazgatóját.)

Collegiumi tanítványai közül elismeréssel és szeretettel említi a hosszú hadifogságból „friss tudással, sokoldalú érdeklődéssel, töretlen munkakedvvel” visszatérő és szép reményekre jogosító (legfeljebb nem mindig pontos) Jirka Alajost, az olasz front poklát megjárt („aquincumi”) Nagy Lajost, a kitűnően vitézkedő, csak már akkor is hypochonder Tomasz Jenőt, a civilek közül a történésznek készülő, de jó latinos Mályusz Elemért, Kun Sándort (a későbbi jó tankönyvíró) és Ligeti Lajost mint évfolyamának legtehetségesebb tagját, akinek „rossz tulajdonságai fogyóban vannak”.

E sorok írója már csak az egyetemen volt Huszi József hallgatója, majd körülötte „nyüzsgő bikfic”, „szárnyaszegett kacsza” (Huszi-szak kifejezések!), a tudományba kóstolgotó ifjanc, de tapasztalatait és emlékeit alkalmasint joggal transzponálja vissza a korábbi évek collegiumi gyakorlatára. Huszi József legfőbb pedagógusi erénye a bizalom volt. *Bízott* arra érdemes tanítványainak tehetségében, szorgalmában, és véletlenül sem jutott volna az eszébe, hogy tekintélyi alapon irányítgassa őket. Felejtethetetlenek maradnak zamatos zala-issággal elpotyogtatott bölcsességei, mint pl.: „az van meg, ami megvan”; vagy: „nem jó, ha két szakács sózza a levest” stb. Már hallgató korunkban sajnáltuk, hogy hihetetlenül fejlett realitásérzéke huzamosan a tudománytól távolabb eső területekre készítette, így szakjának rendszeres művelésére kevés ideje jutott, és amikor – különben csálthatatlan – ösztöne irreális sündisznóállásba szorította,

a kibontakozás útját egynémely tanítványán kívül maga is segítette eltorlaszolni. Kár, jóvátehetetlen kár, mert adott esetben (Némethy Géza csódtömegének átvétele után) *csodát* művelt: a teljességgel dezolált egyetemi latin képzést pár hónap alatt rendberakta, és budapesti működésének nem könnyű évtizede során a *jó* latintanárok százait bocsátotta útjukra.

Említettük a kollégiumi „önbeporzás” jól bevált gyakorlatát. Moravcsik Gyula (1892–1972) ugyanúgy a Collegium (Gyomlay, Szabó Miklós) neveltje volt, mint előtte Szabó Miklós és Huszti József, de reá mindenki másnál döntőbben hatott az egyetemen – nem az akkor már teljesen kiégett Ponori-Thewrewk Emil, nem is a hévvel lobogó Hegedűs István vagy a passzív Némethy Géza, hanem a közép- és újkori görögségnek szűrkeségében is jelentős szószólója, Pecz Vilmos. Így vált a bizantinológia elkötelezett művelőjévé már kollégista korában (1910–14), és választott hivatásának betöltésében még a szibériai hadifogság (1915–20) orosz és török nyelvleckéi is segítettek. Hazatérése után gimnáziumi tanárként is céltudatosan készült pályájára, majd 1923-tól a Collegiumban istápolta lelkiismeretesen és példás módszerességgel a klasszikus filológus jelölteket, miközben egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy a szíve szerint való bizantinológiának adeptusokat szerezzen. Érthető örömmel és lelkesedéssel számolt be mindig pl. az érdeklődő és jól képzett Pröhle Jenő előhaladásáról, mint aki az újjörög nyelvet is szép eredménnyel tanulta, és az egyetemi (magántanári) órákon is szorgalmasan dolgozott. Sokáig tőle várta (nemcsak ő, hanem Szabó Miklós is), hogy a klasszikus filológus szukkreszcenciában mutatkozó úrt pótolni fogja. Hasonló és nem alaptalan reményeket fűzött az újkori görögség iránt érdeklődő Graf András személyéhez, akit azonban a második világháború embertelenségének áldozatai közt kell számon tartanunk. Szabó Árpádot is szerette volna megnyerni, de mikor a kirobbanó tehetségű ifjú Bizáncot szűknek érezte, tanára sajnálattal nyugtázta *sokoldalúságát* („folyton tova száguld, új és új körök ragadják meg és kötik le érdeklődését...; ez a túlságos szétszóródás nem fogja engedni, hogy igazi tudományos produkciót végezzen”), és nem titkolta abbéli vélekedését, hogy Szabó Árpád egyénisége „a tervszerű, fegyelmezett munkára kevésbé alkalmas”.

Kezdeti „ingadozásaim” után tőlem is megkérdezte, hogy az alapvizsgával kapcsolatosan nem volna-e „speciális kívánságom”, azaz nem óhajtanék-e nála vizsgázni és bizánci szakdolgozati témát vállalni, mire én darabos stílusomban tömör és egyértelmű „nincs”-csel válaszoltam. Hosszú éveken át neheztelt rám, de azért görögből Kerényi után is megadta a kitűnőt, majd később mindenben támogatott. Tudós életének legnagyobb öröme bizonyára Gyóni Mátyásnak követőjévé való nevelése, legnagyobb bánata pedig a méltó tanítvány idő előtti elvesztése volt.

Egyéniségének ismeretében előre tudjuk, hogy olyan részletes és alapos

jelentéseket a Collegium történetében talán egyetlen szaktanár sem szerkesztett, mint Moravcsik Gyula. A maga nemében klasszikus pl. első beszámolójának az akkor III. éves Ligeti Lajosra vonatkozó passzusa: „Tehetséges, ... határozott tudományos hajlamot mutat, különösen nyelvészeti irányban. Tehetsége megfelelő szorgalommal és kitartással párosul, egyénisége azonban nem teljesen megbízható, s néha inkább a látszatra, mint alaposra törekszik.” Igen jó latin az akkoriban egyelőre csak harmadsorban angol szakos Schmidt (Szenczi) Miklós, majd később a „határozott filológiai érzéket mutató” Hadrovics László. A *nagy* 1931/32-es évfolyam (Lotz János, Sötér István és Szabó Árpád évfolyama) tagjai közül a latin filológia terén is kivált az eleve történésznek, ill. művészettörténésznek készülő Kosáry Donokos és Vayer Lajos. 1934-ben a III. évesként belépő Semmelweis (Szemerényi) Oszvald félelmetes felkészültsége vonta magára a közfigyelmet, majd Badics (Balázs) János, Gyóni Mátyás és Harmatta János folytatta a sort: *magnum proventum philologorum hi anni attulerunt*. Hát még ha Soltész János is megmaradhatott volna!

Quo fessum rapitis? – kérdezhetnők a Róma megszületendő nagyjait szemlélő Anchisesszel (Verg. Aen. VI 845). Mi pedig jórészt már a *múltat* szemléljük, amikor Tomasz Jenő (1896–1950) személyében a Collegium utolsóinak (1928-ban) kinevezett filológus tanárától – és a vele majdnem pontosan azonos korú Collegiumtól – búcsúzunk. Élt 55 évet... A magyarországi klasszika-filológia története Péterfy Jenőtől és Némethy Gézától elválaszthatatlan az Eötvös Collegium történetétől, az első világháború utáni Eötvös Collegium élete pedig elválaszthatatlan Tomasz Jenő nevével és munkásságával: írtuk annak idején, amikor háborús veszteségeinket számba vettük (Ant. Tan. 1954, 153). Most sem tehetünk mást, mint hogy elismételjük: Tomasz Jenő élete a Rozsnyón (1915-ben) végzett iskola, majd a harctéren töltött évek iskolája után egybefonódott a Collegiuméval, akárcsak Bartoniek Gézáé, Gombocz Zoltáné vagy Szabó Miklósé. Láttuk, hogy fogadták itthon az érzékeny lelkű és gyakran betegeskedő, de annál nagyobb akaraterővel tanuló hadfit: tanárai becsülték, elismerték, kollégista társai – hypochondriája miatt – meg-megmosolyogták, ugratták, de szerették, a t. Collegium mindenkori fiataljai pedig – mint a gh-főnököket általában – a gyomrukon keresztül ítélték meg, kifigurázták, de becsülték és kedvelték.

Mi, az 1932/33. év gólyái, különleges időpontban ismerkedtünk meg vele: gondterhelt arcát én magam aznap láthattam (1932 júniusában) először, amikor a Horthy-rendőrség a „kommunista botrány” kitudódtával megszállta az épületet. Szabó Miklós épp nászúton volt Italiában; a hagyományos fejtapogatáson a nem kevésbé gondterhelt Gombocz úron kívül görögből Moravcsik Gyula, latinból Pais Dezső forgatott meg; németből Koszó Jánosnál és „Häckel Ernőnél” („Tanuljunk könnyen, gyorsan németül!”) gyalázatosan szerepeltem, de görög

felkészültségem és volt kollégista tanárain – főképpen Német Gábor – ajánlása simán besegített. (Hadd örökítem itt meg szeptemberi bevonulásom gyászos történetét is: Gombocz úr azzal a kérdéssel fogadott, hogy ugye én vagyok az a golyó, aki *nem* köszönte meg kollégiumi felvételét. Még most is legszívesebben a föld alá süllyednék, ha erre a hathatós leckére gondolok.)

Tomasz Jenő *ekkor* mutatkozott be szakvezető tanárként, a legnagyobb sikerrel. Mint első tanítványainak egyike tanúsíthatom, hogy hajnali órai felejtetetlenek voltak: megvolt bennük mindaz, amire egy filológuscsemetének szüksége van (a szak értő szeretete és megszerettetése, igényesség, következetes beszámoltatás), hiányzott belőlük az, ami az egyetemen (1932-ben) visszaszította a járatlan golyót: a szenilis kérdézés, meddő nagyképűség, a hallgatótságot érdektelen közegnek tekintő indolencia. Tomasz Jenő józansága ideálisan ellensúlyozta a Múzeum körút akkor szinte egyedüli pozitív szereplőjének, a virágkorát élő Kerényi Károlynak megrészegítő profétizmusát. Érdeklődéssel figyelte egyetemi tanulmányainkat, pótolta velünk az ottani hiányosságokat; szívesen hallgatta a *másik* mozgósító hatású tudósegénység, a fiatal kora ellenére nemzetközi hírv Alföldi András szemináriumairól szóló beszámolóinkat, és velünk együtt örvendezett sikereinknek. Jellemző adalék: ő volt mindig legközvetlenebb tanárunk, vele tegeződtünk össze leghamarabb: palócosan ejtendő „pájtásaivá” fogadott valamennyiünket.

Szabó Miklóson kívül nem volt még egy kollégiumi tanár, aki oly hosszú éveken át foglalkozott volna az ifjúsággal, mint Tomasz Jenő. Akkurátus jelentései nemcsak a mindenkor végzett munkáról számolnak be, nemcsak a latin növendékeket jellemzik (általában híven és találóan), hanem tudományos tájékozottságának is dokumentumai, egyben – az egyre súlyosbodó helyzettel magyarázhatólag – korai megfáradását is tükrözik. A második világháború éveiben, majd demokratikus kibontakozásunknak ugyancsak nem problémátlan időszakában a Collegium fenntartásának gondjai legközvetlenebbül az ő (1940-től aligazgatói) vállára hárultak. Egyéni kutatásainak elmélyítéséről, sőt folytatásáról egyre kevésbé lehetett szó: a Collegium volt az első! A megpróbáltatások közepette Tomasz Jenő jelentette a szilárd pontot a Collegium életében – ameddig megviselt szervezete bírta. A Collegiumot is temettük, amikor legáldozatosabb életű munkását 1950 végén kikísértük. Félős, hogy hiába kívántuk neki: nyugodjék békében!

A krónikás, aki a Collegium utolsó éveiben vagy katonáskodott, vagy a hadifogság keserű kenyerét ette, vagy a hazajövetel után megkapaszkodni próbált (első útja a Collegiumba vezetett, ahol Krencz János – az apánkként becsült portás – és Tomasz Jenő várta), a szűkös forrásokból nehezen tud kiigazodni. Ami a klasszikus stúdiumok helyzetének falakon belüli alakulását illeti, Moravcsik Gyulának az egyetemre való távozása (1936) után üdvösnek bizonyult

a szeniori rendszer felújítása: mint annak idején Szilágyi Sándor, Benigny Gyula, Bányai Géza vagy Huszti József, 1936 ősztől e sorok írója segédkezett az igazgatónak (a Párizsból megtérő Sötér Istvánnal együtt). Ez a megbízatás (a katonai szolgálattól meg-megszakítva) 1939-ig tartott. Közben (1937/38-ban) részt vett a latin szakvezetésben a filológusnak is kitűnő Kosáry Domokos, de a státus betöltésére többé nem került sor: Szabó Miklós beírta hol arra termett fiatal erők (Balázs János, Harmatta János, Soltész János) ideiglenes bevonásával, hol vitatható megoldásokkal. Mindez csak súlyosbította a második világháború miatt amúgyis válságos helyzetet. Tomasz Jenő ekkori jelentései az egzisztenciális vergődés, a szakmai megrekedés, az útvésztes tüneteit mutatják.

A kívánatos és egyelőre lehetséges kibontakozás buktatóit szemléltesse Zulauf (-Köves) Teofil 1946. decemberi jelentése: Aischylos olvasásával párhuzamosan „részletesen és kritikailag foglalkoztunk a philologia módszertani problémáival (Spinoza, Schleiermacher, Dilthey, Freud stb.)... Végeredményben *tiszta* képet kaptunk a philologia mai fejlődési állapotáról... A II. félévben meg fogjuk próbálni a hiányosságok kiküszöbölését s így egy újabb philologiai módszer kialakítását. Az új módszer segítségével megkíséreljük megoldani azokat a problémákat, melyeket az eddigi philologia módszertani nehézségek miatt nem tudott megoldani... E végső cél felé vezető útnak a felét tettük meg az I. félévben”. Negyven év elteltével Thomas Zulauf-Köves sem hiszi, hogy a dolog ilyen egyszerű lett volna; az útkeresés szándéka mindenestre tiszteletre méltó volt és az is marad. (Regisztráljuk itt a jelentésekben feltűnő új ígéretek: a szorgalmas Szepessy Tibort, a nyelvészetten kívül „minden más iránt érzéketlen” Vekerdy Józsefet, a görögül jól tudó, de „kissé nyegle” Frankl Róbertet és a „provinciális látókörű” Brusznyai Árpádot.)

Összehasonlíthatatlanul többet mondanak az 1945 ősztől mindvégig rendszeres óraadással megbízott Harmatta János jelentései. 1947 júniusában nem titkolja a görög tanulmányok válságát. A hallgatók „általában leszoktak az elmélyedő munkáról... Ezen az állapoton a görög szak fenyegető megszűnésének demoralizáló hatása miatt csak részben volt lehetséges segíteni”. De már egy év múlva (1948 őszen) előremutató tényekről értesülünk: Horatius olvasása kapcsán Sarkady János és Ritoók Zsigmond csoportja Augustus korának gazdasági és társadalmi helyzetével, ennek az irodalomhoz való viszonyával, a II. félévben antik vallástörténeti problémákkal, a felsőbb évfolyam a nyelv és társadalom összefüggésének kérdéseivel foglalkozott. (A Marr-vita időszakában járunk!) A legutolsó (1949. dec. 23-án kelt) szakvezetői jelentés Livius címén a római osztálytársadalom kialakulásának problémáit említi, zárómondata a lelkiismeretes Ritoók Zsigmond nyelvi tudását, ideológiai és elméleti felkészültségét dicséri. Sajnálatos, hogy az immár történeti forrásként tekintendő anyagban a debreceni egyetemről Budapestre visszatelepülő és itt lázas buz-

galommal tevékenykedő Szabó Árpád kollégiumi működésének írásban nem maradt nyoma. Ennek a sokakat megmozgató agitációnak hiteles feldolgozása az egykori együttlétkesedőkre vár.

III.

Összefoglalásul nem mondhatunk mást, mint amit a *prótos ktistés* Szilasi Móric írt a Collegium első évére visszatekintve: az Eötvös Collegium tanárai nem műveltek rendkívüli dolgokat, csak tanácsaikkal segítették a rájuk bízott ifjúságot. Azon fordult minden, hogy milyenek voltak ezek a vezetői tanácsok és milyenek az ifjak. Legdöntőbb tényező a tisztas együttéléssel együtt járó kölcsönös ösztönzés, az egészséges versengés, a lemaradástól való természetes viszolygás volt. A Collegium a sikert *önmagában* nem biztosította, nem is adta ingyen: a szunnyadó vagy csak ébredő képességeket a megfeszített erővel végzendő munka fejlesztette ki. A beltenyészet káros következményeit üdvösen ellensúlyozta a külső (egyetemi, külföldi stb.) lehetőségek tudatos kiaknázása: csak a belső szakvezetésre támaszkodva, Kerényi Károly és Alföldi András áldásos fertőzése nélkül klasszika-filológiánk sohasem juthatott volna odáig, ahova az Eötvös Collegiumnak köszönhető indíttatások jóvoltából eljutott.

Dicséret és hálaadás azok emlékének, akik ezt a csodálatos intézményt létrehozták, és azzá formálták, aminek ötvenöt év növendékei megismerhették, gyümölcseit nevelték, élvezték és továbbörökítették.

Antik Tanulmányok 32 (1985–86) 249–257.

Weinstock István ébresztése

A címben feltüntetett név ismeretlen akár a nemzetközi, akár a hazai bibliográfiákban. Pedig viselője annak idején *Így írta*¹ és hosszú hányattatásainak valamelyik állomásáról Láng Nándornak küldött különlenyomatait is mint „W. Pista” dedikálta. Ezzel magyarországi kapcsolatainak „jegyzékét” már ki is merítettük: Hegedűs Géza, minden nagyváradai dolgok legfőbb ismerője csak általában emlékezik az egykori Weinstock családra, és más váradiaikat is hiába faggattam.

Nemzedékünk tagjai közül néhányan – főleg Fr. Altheim utalásai nyomán² – számon tartottuk ugyan „Stefan Weinstock”-ot, de nem sejtettük, hogy a német név kit takar: sem Kerényi Károlytól, sem Alföldi Andrástól nem hallottunk közelebbit róla. Így olvastuk a *Philologus*-ban, a *Glottában*, a *Klióban*, a *Studi e Materialibus*-ban, a római Német Régészeti Intézet közleményeiben, majd – 1937-től – már a *Journal of Roman Studies*-ben főleg római vallástörténeti tárgyú dolgozatait, vagy kisebb-nagyobb *PWRE* cikkeit. Ez utóbbiak megírásával ugyanaz a W. Kroll – a már hontalanságában megkeresztelkedett Weinstocknak 1933 után is rendíthetetlen pártfogója – bízta meg, akinek fiatal fejjel (1937-ben) magam is az „Ornamenta”-címszó rám testálását köszönhettem.³ „Zur Indigetesfrage” c. Hermes-tanulmányom szülési fájdalmi és örömei közben (1942-ben) is jó hasznát vettem a szolid Weinstock idevágó „Novensides di”-cikkének.⁴

Személyesen sohasem találkozhattam vele. Pontosabban: valahogy mégis találkoztunk, csak én nem tudtam róla. Amikor Ed. Fraenkel Horatius-monográfiájáról az *Antik Tanulmányok* hasábjain⁵ beszámoltam, Oxfordba megküldött különlenyomatom viszonzásául a neves szerzőtől hosszú, baráti hangú levelet kaptam, amelyben majdnem minden kritikai megjegyzést a tárgyilagosság jegyében nyugtázott. Ez – akkori helyzetemben – sokat jelentett. Csak azt nem értettem, hogy Fraenkelnek ugyan ki tolmácsolhatta a szokottnál terjedelmesebb magyar recenziót. A rejtély 1977 nyarán tisztázódott, amikor a Corpus Christi College-ban R. Nisbet – Ed. Fraenkel utódja – a szomszédos Christ Church papírológusához, ahhoz a P. J. Parsonshoz kalauzolt át, akinek szép nekrológja⁶ Weinstock életútjának (Nagyvárad, 1901. nov. 7 – Oxford, 1971. jún. 5) hiteles dokumentuma. Hiteles, mert éveken át együtt dolgoztak, de azért is, mert az akkor már rokontalanul hányódó, majd 1952-ben az oxfordi Exeter College-ban otthonra találó Weinstock személyi iratainak ő az őrizője.

Itt nyílt alkalmam még a Gnomon-nekrológban foglaltaknál is részletesebben megismerkedni a Nagyváradról az imperiumváltozás után Prágába költöző, majd az innsbrucki kitérő után Boroszlóban (E. Kornemann, L. Malten és K. Ziegler,